

De Fraga a Silicon Valley

Un equip d'alumnes i llur professora d'economia de l'IES Bajo Cinca ha guanyat l'EduCaixa Challenge 2022, en la categoria «BeCritical». [p. 6]

Tamarit solidari

El 29 de maig va tornar la cursa solidària «Pedaleja, camina o corre contra el càncer», a la capital cultural de la Llitera. [p. 9]

TEMPS DE FRANJA

Revista de les Comarques
Catalanoparlants d'Aragó

Acadèmia Aragonesa de la Llengua

La institució comença a treballar la tasca ingent que apareix reflectida en els seus estatuts. [p. 13]

Temps de Franja, premiada per l'ACPC

La portada de gener de l'any 2021, ha estat guardonada com la millor en la seua categoria. [p. 15]

Styli locus

27

LITERATURA
ERÒTICA A LA
FRANJA

La
bellmuntana
més vella

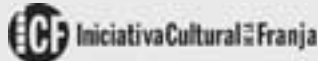
Sumari

- 2 Cartes dels lectors
- 3 Editorial
Vinyetes al vent
- 4 Matarranya
- 6 Baix Cinca
- 8 Llitera
- 10 Entrevista
- 12 Ribagorça
- 13 Aragó
- 14 Catalanofonia
- 16 Cultura
- 18 Reportatge
- 19 Tribuna

Imatge coberta: Detall de l'olivera de Cervera, a Bellmunt de Mesquí (©Alberto Bayod).

TEMPS DE FRANJA 154

Edita:

C. Sagrat Cor 33, 44610 Calaceit.
T. 978 85 15 21

- Associació Cultural del Matarranya
- Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
- Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès.
redaccio@tempsdefranja.org

Gestió i administració: Cèlia Badet.

Maquetació gràfica:
Carles Terès.

Consell de redacció:

Matarranya: M. D. Gimeno, Carles Sancho.
Baix Cinca: Rosa Arqué, Hugo Sorolla.
Llitera: Josep Espluga.
Ribagorça: Glòria Francino.

Seccions:

Matarranya: Carles Sancho. Baix Cinca: Rosa Arqué. Llitera: Josep Espluga. Ribagorça: Glòria Francino. Cultura: Hèctor Moret. Entrevistes: Carles Terès. Catalanofonia: Hugo Sorolla. Aragó: Màrio Sasot.

En aquest número: Roberto Albiac, Patrici Barquín, Esteve Betrià, Guiamó Cardona, Daniel Laspeñas, Juan Pablo Martínez, Carme Messeguer, Josefina Motis, Vicent Pallarés, Lluís Rajadell, Francesc Ricart, Maria Sánchez, Màrio Sasot, Ramon Sistac, Tuabech Terès.

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolin
info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellès

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

En venda a:

Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia i Kiosko Casanova. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Lleida:** Llibreria de la Generalitat. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudi. **Saïd:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papeleria Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrito. **Tortosa:** La 2 de Viladrich. **Vall-de-roures:** Camins Serret.

Cartes dels lectors

No, no i no

Amb totes les alarmes planetàries activades, les Nacions Unides, que adverteixen de la urgent necessitat de reduir l'escalfament global del planeta i una crisi econòmica endèmica, l'única cosa en què han pensat els polítics és preparar una candidatura de Jocs Olímpics d'hivern al Pirineu. Jo penso que en aquests temps en què la neu es resisteix a caure i la majoria de pistes d'esquí s'alimenten de potents canons generadors de neu artificial i devoradors d'energia i de reserves d'aigua; res hi ha més absurd que plantejar un esdeveniment mundial d'aquesta mida als Pirineus.

Però, a part dels suposats valors que defenen aquests projectes, em preocupa el gran silenci que hi ha hagut al voltant d'aquesta idea. No sé si per l'habilitat demostrada pels polítics aragonesos i catalans a transformar tot el que toquen en una estúpida baralla de galls o perquè el tema no interessava, però han volgut tancar la possible dissidència i ens han fet mirar cap a un altre lloc.

Jo penso que en lloc de per a uns Jocs Olímpics, els diners de l'organització podrien servir per a desenvolupar una cobertura sanitària primària efectiva, per a la recuperació dels serveis d'ambulància, per a desenvolupar una economia d'acord amb el territori, per a evitar el tancament d'escoles, per a afavorir els programes

educatius a món rural, per a crear alternatives d'oci actiu als pobles, per a millorar els serveis públics en general. N'hi ha milions de coses a fer abans d'invertir diners en els Jocs Olímpics i els polítics haurien de saber que el seu temps també és or i que abans de sortir a inventar guerres entre veïns, haurien de dedicar-se a treballar per la ciutadania, a treballar per projectes útils i realistes. El senyor conseller d'ensenyament, cultura i esports, encara que aquesta setmana tothom parli d'ell com a «conseller d'esports» té molta feina per millorar el sistema escolar aragonès, podria començar per intentar-ho.

Belén Fullola Albá

A Temps de Franja volem saber la teua opinió. **Envia'ns les teues cartes**, tot indicant el teu nom i població, a: redaccio@tempsdefranja.org

COMARCA DEL
matarranya

INSTITUTO DE ESTUDIOS
ALTOARAGONESOS
Diputación de Huesca

GOBIERNO DE ARAGON

Diputació de Lleida

INSTITUT
D'ESTUDIS
ILERDENCS

Fundació Pública de la Diputació de Lleida

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

SUBSCRIU-T'HI

T. 978 85 15 21

tempsdefranja@gmail.com

Recordem a tots els **subscriptors de Temps de Franja** que ens comuniquen la seua adreça de correu electrònic a **redaccio@tempsdefranja.org** per rebre els butlletins electrònics

Jocs d'hivern i fronteres tot l'any

El tortuós procés de definició de la candidatura dels Jocs Olímpics d'Hivern 2030 al Pirineu s'ha convertit en un altre dels episodis que deixa la Franja atrapada entre dos focs, com un territori perifèric sacrificat en favor dels interessos dels centres de poder regional. Res de nou, però mai deixa de ser frustrant.

Des del costat d'Aragó, la candidatura als Jocs Olímpics d'Hivern s'ha presentat diverses vegades des dels anys 80 del passat segle, sempre articulada al voltant de la ciutat de Jaca i les infraestructures d'esports de neu de les diferents valls del Pirineu aragonès. Esta és la quarta vegada que s'intenta. Des del costat català, la proposta va sorgir el 2010 del consistori barceloní presidit per Jordi Hereu (PSC), com una fugida endavant per dinamitzar la ciutat comtal en plena crisi financera global, aquella Gran Recessió encetada el 2008 de la que mai vam acabar de recuperar-nos. Una aposta arriscada pel fet de ser protagonitzada per una ciutat com Barcelona, marca turística mundial de platja, sangria i xanqueta, que es va intentar vendre amb l'apel·latiu de 'Barcelona-Pirineus'. Posteriorment, el govern municipal d'Ada Colau va descartar aquella candidatura, però recentment ha ressuscitat impulsada per alguns grups polítics del Parlament de Catalunya. El Comitè Olímpic Espanyol, en trobar-se amb dues propostes en paral·lel, el 2020 va forçar-ne la integració en una candidatura conjunta.

I ací va començar lo ball de la polseguera. La desconfiança entre els governs aragonès i català ha sigut la tònica predominant. Unes desavinences polítiques que, potser no tan casualment, han passat fins i tot pel damunt dels acords d'una comissió tècnica que va intentar dissenyar un projecte conjunt. Es diria que a tots dos governs els interessa mostrar-se en públic com a víctimes indignades dels comportaments abusius de l'altra part. Cal no oblidar que ambdós governs estan formats per sengles coalicions inestables i altament inflamables, i la reacció ritual

contra hipotètics greuges causats pels veïns sempre pot resultar un bon mecanisme de disciplina i d'alineament interns.

I així van passant els dies. El lideratge proposat des de Catalunya es percep com un menyspreu pel govern aragonès, mentre que les pretensions aragoneses són interpretades pel govern català com un peatge imposat pel COE. Tot això sense oblidar que a la societat catalana hi ha un fort moviment social de rebuig als Jocs (Plataforma STOP JJO), al que se li ha promès un referèndum abans de validar la proposta. També a l'Aragó hi ha un actiu sector de protesta, que els mitjans de comunicació tendeixen a ocultar i minimitzar. I és que de motius per a qüestionar el projecte no en falten, tant des del punt de vista ambiental, com econòmic i social, els arguments dels detractors són prou sòlids, especialment en un escenari de futur de crisi energètica i emergència climàtica.

Curiosament, els menyspreus escenificats entre tots dos governs estan tenint l'efecte de desplaçar el conflicte cap a l'esfera identitària, un terreny en què certes posicions de rebuig poden modificar-se en clau de defensa nacional. Una astuta maniobra dels defensors dels Jocs, que els permet situar les crítiques substantives en un segon pla.

Com repercuteix este escenari sobre la Franja? Sabem per experiència que l'increment de la tensió entre les dues comunitats no fa altra cosa que endurir la frontera i, en conseqüència, fer-nos més difícil la vida i obstaculitzar-nos l'accés a serveis bàsics (sanitaris, educatius, culturals, etc.). Per no parlar de la crònica tendència a reduir o amagar el suport a la llengua catalana per part de moltes persones de la Franja, que viuen malament la tensió entre Aragó i Catalunya pel temor a la estigmatització. Com sem-

La Molina sense neu
CARLES TERÉS

pre, caldrà esperar que passe la tempesta per fer recompte de baixes, i dedicar esforços al manteniment de fluxos comercials, culturals i humans entre Catalunya i Aragó, tant vitals per a la Franja. Mentrestant, hi ha massa institucions polítiques entestades a endurir la frontera.

PostData: Mentre la revista estava en procés d'edició, el passat 20 de juny el COE va decidir desestimar totes les candidatures espanyoles als Jocs Olímpics d'Hivern 2030, cosa que vindria a confirmar bona part dels arguments expressats en aquest editorial.

VINYETES AL VENT. Per Tarroc

Una olivera de Bellmunt, la primera del catàleg aragonès d'arbres singulars

// LLUÍS RAJADELL

Una olivera Bellmunt de Mesquí ha estat la primera a entrar en el Catàleg d'Arbres Singulars d'Aragó. La històrica vinculació del Baix Aragó amb l'olivar s'ha vist reconeguda amb la incorporació de l'olivera de Cervera de Bellmunt a l'exclusiu llistat dels arbres més excepcionals de la Comunitat. I la catalogació està més que justificada.

Es tracta d'un exemplar de entre 800 i 1.000 anys de vida d'unes dimensions imponents, amb un perímetre de soca de 5,45 metres mesurat a 1,3 metres de la terra. Però un dels aspectes més destacats d'este monument viu és que, mil anys després d'haver estat plantat, el seu estat vegetatiu és excel·lent i produeix bones collites amb un ramatge renovat.

Les dimensions d'esta monumental olivera inclouen un perímetre de 11 metres arran de terra, un diàmetre de capçada de 7,6 metres i una alçària de 5,4 metres.

El Govern d'Aragó va publicar al Butlletí Oficial d'Aragó el passat mes d'abril l'ordre firmada pel conseller d'Agricultura, Joaquín Olona, que inclou l'olivera de Cervera al Catàleg d'Arbres Singulars per les seues dimensions excepcionals, l'edat i el seu «valor cultural».

L'alcalde, Alberto Bayod, considera que la catalogació ve a reconèixer la històrica relació del poble i de tot el Baix Aragó amb l'olivar, un cultiu fonamental per a la seua economia. Bayod comenta que quan es va plantar l'olivera de Cervera —cognom de l'actual propietari—, Bellmunt encara no existia.

L'olivera de Cervera pertany a una varietat, la reusenca, molt minoritària al Baix Aragó i anterior a l'arriba dels empelts, actualment majoritaris al Baix Aragó i al Matarranya.

Alberto Bayod comenta que tant el propietari com el llaurador que la cultiva es preocupen de mantenir l'olivera mil·lenària en bon estat sanitari i productiu.

La 'medalla' concedida a l'olivera de Cervera s'emmarca en el projecte «Terra de centenàries» de la Comarca del Baix Aragó, que vol donar a conèixer la tradició olivarera de la comarca, protegir-la i investigar-la. Entre les activitats incloses en esta iniciativa coordinada pel naturalista Fernando Zorrilla, destaca un catàleg d'oliveres singulars de tot el Baix Aragó.

L'inventari s'havia limitat fins ara als municipis de la Codonyera, Bellmunt, Torrecilla i Torrevilella —dins de l'àmbit de l'associació Omezyrna, gestora del programa europeu Leader—, però ara s'estendrà a tota la comarca amb el criteri bàsic

d'incorporar tots els exemplars que tinguen una soca que, a 1,3 metres d'alçada, mesure més de tres metres de perímetre. Zorrilla aclareix que la fórmula serà «flexible» i podran inventariar-se oliveres que no arriben a estes dimensions si tenen altres característiques excepcionals, com la vinculació a tradicions, la forma o la ubicació.

El catàleg complementarà el que va fer la Comarca del Matarranya, que va incloure 120 exemplars amb segles de vida. Amb vuit de les més singulars s'ha configurat la ruta «Oliveres centenàries», que passa per Lledó, Calaceit, Fórnsols, Fondespatala, la Freixneda, la Portellada, Massalió i Arenys de Lledó. La més vella té més de 800 anys d'existència i la més jove, 422.

També es crearà un catàleg de les varietats d'olivera del Baix Aragó, on la diversitat queda amagada pel predomini numèric dels empelts. La resta de les varietats suposa, segons un primer càlcul, al voltant del 5% de tot l'olivar baixaragonès. A més, dins de «Terra de centenàries», s'ha posat en marxa un programa de rutes olivareres del Baix Aragó, la primera d'elles al voltant de la singular olivera de Cervera.

L'olivera mil·lenària de Cervera, amb el seu propietari ALBERTO BAYOD

De fàbrica ruïnosa a hotel de luxe

L'antic molí paperer de Gaudó, a Vall-de-roures, s'inaugura com a allotjament de quatre estrels

// LLUÍS RAJADELL

L'antiga fàbrica Gaudó de Vall-de-roures, més coneguda simplement com 'la Fàbrica', s'acaba d'incorporar a l'oferta turística d'alta qualitat de la comarca del Matarranya. El molí paperer construït al costat del riu Matarranya a les darreries del segle XVIII, que es va convertir més avant en fàbrica de faixes i, ja avançat el segle XX, en granja de pollastres, acaba d'inaugurar-se com a hotel de quatre estrels després d'una inversió de 2,4 milions d'euros. Este pressupost ha permès a Jordi Boronat i Valle Campo fer realitat el seu «somni» d'obrir un establiment turístic que conservi l'estructura arquitectònica de la fàbrica de paper, la qual forma part del focus industrial compartit amb la veïna Beseit i que integraven una vintena d'instal·lacions.

Entre les fites més singulars de la Fàbrica reconvertida en hotel destaca que va elaborar el paper que el genial pintor Francisco de Goya va utilitzar per a compondre el seu *Quadern C* de dibuixos, un dels més extensos d'este autor. Gràcies a la investigació de les marques d'aigua de Gaudó —més avant Gaudó e Hijo— que van desenvolupar dos investigadors locals, En-

rique Puch i Manuel Siurana, es va revisar la cronologia d'este àlbum de dibuixos i el Museo del Prado, el seu propietari, va endarrerir la data d'execució des dels anys 1808-1814 al període 1814-1823.

Però la vinculació goiesca només és una anècdota en la vida més que bicentenària de la Fàbrica, que s'acaba de reconvertir en l'hotel Somnifabrik, inaugurat amb una gran celebració el passat 11 de juny. Els dos propietaris van estar els amfitrions d'un acte on van participar l'alcalde de Vall-de-roures, Carlos Boné; la consellera de Presidència, Mayte Pérez; i el president de la Comarca del Matarranya, Isel Monclús, entre d'altres. Va tancar l'acte una actuació de jota.

Boronat es va declarar un home «enamorat» del Matarranya i va explicar que per això va decidir bolcar-se en la recuperació de l'antiga fàbrica paperera. L'hotel compta amb 14 habitacions i una gran suite. Les obres les ha fet l'empresa local Migalsan.

La consellera de Presidència va fe-

L'acte inaugural va incloure l'actuació d'un quadre de jota

GOVERN D'ARAGÓ

licitar els promotors del projecte i va indicar que, després de conèixer el Matarranya, van saber veure el potencial turístic d'esta comarca, convertida en un referent de turisme de qualitat a l'interior del país. Pérez va afegir que Somnifabrik dona una «segona oportunitat» a l'antic edifici industrial per a estimular l'economia comarcal. L'obertura d'este negoci genera 15 llocs de treball directes, un impacte laboral que va destacar Carlos Boné.

Amb la rehabilitació i reconversió hotelera, l'antic nucli industrial paperer de Beseit i Vall-de-roures dona una passa més per transformar-se en un nou motor —en este cas turístic— de la Comarca del Matarranya. S'afegeix a les fàbriques de Beseit que van obrir este camí, com

L'editorial Piolet i el Matarranya

// CARLES SANCHO MEIX

L'editorial Piolet ha editat diferents mapes on s'inclouen viles del Matarranya. El primer treball apareix en la publicació *El Port. Parc Natural dels Ports*. La segona edició que m'ha arribat, del 2007, consta de dos mapes: *Nord. Els Estrets d'Arnes*, amb part dels termes de Queretes, Lledó, Vall-de-roures i Arenys de Lledó, i *Sud. Les Gúbies del Parrissal*, amb els de Beseit, Vall-de-roures, Fondespatla i Pena-roja. Hi estan senyalitzades diferents rutes a peu amb recomanacions, senyalitzacions i llegendes escrites en cinc llengües —català, castellà, francès, anglès i alemany—.

L'any passat la mateixa editorial va publicar *Pena-roja (Peñarroya de Tastavins) Roques del Masmut*, un mapa a escala 20.000, on apareix tot el terme de Pena-roja i part dels municipis veïns de Fondespatla, Mont-roig, Vall-de-roures i Herbers. La cartografia senyalitza el camí de la Rogativa de Pena-roja a Vallibona —anada i tornada—, la ruta de la Buitrera, la volta a les Roques del Masmut, el camí al Tossal de

l'Hereu, un passeig al voltant de la Mare de Déu de la Font, la volta als Prats, la ruta al barranc d'en Ferri i la Puntassa i el camí de les Fonts. La toponímia apareix en la llengua del territori perquè el coordinador, Juan Carlos Borrego, s'ha assessorat de col·laboradors matarranyencs que coneixen prou bé els noms de lloc de les seues viles. Han participat en l'edició l'Ajuntament de Pena-roja, Peñarroya 1300, Sierres Matarraña i Gobierno de Aragón.

Actualment l'editorial està acabant un altre mapa del que inclourà part dels termes de Vall-de-roures, la Portellada, Beseit, Fondespatla i Pena-roja. Els noms de lloc, escrits en català, seran revisats minuciosament per minimitzar els errors tan freqüents en d'altres publicacions. L'editorial Piolet està especialitzada en literatura de muntanyisme, guies de senderisme i de bicicleta, va començar la seua activitat el 1990 a Barcelona i compta amb més d'un centenar de treballs publicats.

Alumnes de l'IES Bajo Cinca, premiats amb un viatge a Silicon Valley

// ROSA ARQUÉ

L'equip format pels alumnes Juliana Orús, Marc Planés, Ana Enrech i la professora d'economia Anabel Barrau ha guanyat l'EduCaixa Challenge 2022, en la categoria «Be-Critical» pel seu projecte sobre la rellevància dels treballadors immigrants al camp.

D'un total de més de 1.200 equips de tot l'Estat espanyol que s'havien presentat a les diferents categories, només 20 han quedat finalistes.

En una primera fase, l'equip va presentar del 4 al 7 de maig el seu projecte titulat: *A los trabajadores del campo: muchas gracias* en el Campus d'EduCaixa a Barcelona, juntament amb 100 equips més de tota Espanya.

L'objectiu final de tots els projectes és despertar en els nostres joves el seu esperit crític tot proposant propostes de canvi social. Els nostres alumnes, van triar l'Objectiu de Desenvolupament Sostenible n. 10 que pretén reduir les desigualtats en i entre els països. Van realitzar un vídeo de conscienciació amb la finalitat, per una banda, de dignificar la feina que fan els treballadors del sector agrícola i de posar de manifest i denunciar els estereotips negatius que ha de suportar aquest col·lectiu i, per altra banda, fer pa-

lesa la importància del sector primari en la nostra economia i en les vides de tots els ciutadans i ciutadanes, ja que d'ell provenen aliments tan imprescindibles a la nostra taula com son la fruita i la verdura. Els estudiants van proposar solucions a aquesta problemàtica: la primera,

Juliana Orús,
Marc Planés,
Ana Enrech i
la professora
d'economia
Anabel Barrau
IES BAJO CINCA

aplicar els criteris del comerç just a la fruita i crear un segell de fruita de comerç just; la segona, posar un codi QR en les caixes de fruita que porti a una sèrie de vídeos curts on els treballadors contin les seves històries de vida i on es visibilitzin les tasques que realitzen al camp; la tercera, pressionar a entitats com ajuntaments, sindicats, etc. per a que destinin esforços en millorar les condicions de vida dels treballadors del camp i, la quarta, consisteix en iniciar un campanya *crowdfunding* d'un euro per endegar aquest projecte.

El premi consisteix en un viatge formatiu de dues setmanes a Silicon Valley, San Francisco (EUA) del 28 de juny al 12 de juliol, on visitaran universitats com Stanford o Berkeley, i empreses pioneres de l'àmbit tecnològic.

Moltes felicitats pel bon treball realitzat i bon viatge!

ENTRE DOS AIGÜES

Nit de pluja // Marina d'Algars

Avui la meua escriptura és trista. Per què? Melancolia. Visc fora del meu poble, com altres oriünds. Els pares ja no hi són, ni ells ni la gent que em trobava a l'estiu a la fresca, però, de tant en tant, necessito visitar l'ermita, passejar per les pinyeres i per alguns carrers significatius. La darrera volta que hi vaig anar plovia suaument; l'olor de terra humida en va despertar tots els sentits mentre pensava que la pluja és un regal que mos sorprèn (la pluja natural s'ha convertit en un fenomen estrany, malauradament). Fa uns anys, quan anava al poble i encara vivien els meus pares, tenia el cap ple de feines i pensaments mentre contemplava la Punta Alta o el Castellet de Faió des de la carretera. Era un temps de cures, de xarrades amb les tietes, amb homes que anaven de retirar a senar o amb alguna veïna. Tardes de calor a la terrassa dels bars acompanyada d'una amiga mentre fèiem la xarrada davant d'una cervesa ben freda. La meua melancolia avui em porta a veure una xiqueta que juga al carrer, que corre cap a casa quan es fa de nit amb temor pel reneç de

sa iaia perquè és massa tard. Passo pel Carreró i recordo el dia del bateig de mon germà quan vaig ser la primera en tirar caramels des del balcó mentre a baix cantaven: «Aquí, allà, si no tirau, se morirà». Em busco al forn, ja tancat, a la tenda de la tia Irene on aprenia a cosir, al patí dels estudis jugant als ossets... Veig la fusteria amb bocois a la porta, al ferrer posant les ferradures a una mula al carrer. Sento l'olor de la llet de cabra dintre de la lletera acabada d'omplir i al pastor que retira lo ramat quan lo dia esdevé obscur. Contemplo l'estació, los Vilars, la Múria, lo Matarranya quasi sec. I em pregunto: On són els tolls, aquell *croac croac* de les granotes en els nostres rius? Passejo pel meu poble i no em reconec en els rètols estandaritzats d'uns establiments nous en parets de sempre; ni en el paisatge humà. Potser ha estat el compromís d'escriure la columna de *TdF* el que m'ha fet discórrer. El paisatge el portem a dins. Jo no em reconec en el paisatge, però, el paisatge tampoc em reconeix a mi perquè jo també he canviat. Com la pluja.

Fraga tindrà allotjament per a treballadors estacionals agrícoles

// REDACCIÓ

El problema de la falta d'habitatge durant la campanya agrícola en tota la Comarca del Baix Cinca és una situació que es repeteix en la zona des de fa dècades. Durant l'estiu de l'any 2020 l'Ajuntament de Fraga va habilitar per primera vegada el Pavelló del Sotet per a allotjar a treballadors del camp. Aquest projecte es va gestionar gràcies a la col·laboració de Creu Roja i Cruz Blanca Fraga i va ser finançat íntegrament amb recursos propis de l'Ajuntament de Fraga, a més d'algunes col·laboracions d'empreses i entitats locals.

Gràcies a la col·laboració entre Ajuntament de Fraga, Càritas Diocesana Barbastre-Montsó i a la Fundació Reina Sofia, enguany es volen instal·lar sis mòduls permanents per a cobrir les necessitats residencials de treballadors estacionals del camp, així com d'altres col·lectius vulnerables que necessitin d'aquest recurs durant la resta de l'any.

La instal·lació d'aquests habitatges estalviarà a l'Ajuntament 150.000 €, que finançarà la Fundació Reina Sofia, i la gestió del servei d'acolliment el farà Càritas Diocesana. La seva directora, Amparo Tierz, va lloar la iniciativa de l'Ajuntament quan va presentar la memòria anual de l'entitat.

S'espera que el projecte pugui entrar en funcionament durant l'últim trimestre de l'any, «Anirem pas a

pas. Estem encantats d'acollir aquest projecte però volem fer les coses bé. Cal signar convenis, traslladar els acords al Ple Municipal i realitzar tots els tràmits pertinents. És aviat per a confirmar una data d'inici, però volem que estigui en marxa abans d'acabar l'any», ha indicat Santiago Burgos, Alcalde de Fraga. Burgos va afegir: «Lamentablement, a causa de les gelades, enguany no tenim els problemes residencials d'altres campanyes. Per això treballarem per a condicionar bé la zona, instal·lar els habitatges i certificar-los segons el codi tècnic pertinent. Volem que sigui un allotjament digne».

A més, es pretén que aquests mòduls no es dediquin exclusivament a la campanya agrícola, sinó que puguin donar resposta a altres necessitats d'allotjament durant l'any, com a persones en risc d'exclusió residencial, refugiats de la guerra d'Ucraïna o altres col·lectius necessitats. Per a això serà fonamental el treball i gestió que re-

Representants de l'Ajuntament, Càritas Diocesana Barbastre-Montsó i Fundació Reina Sofia a Fraga
AJUNTAMENT DE FRAGA

alitzaran des de Càritas Diocesana. «Hem estat conversant amb Amparo Tierz, directora de Càritas Barbastre-Montsó, i estem d'acord que aquest treball ha de ser un projecte d'inserció social i laboral, no simplement un allotjament transitori. És fonamental el treball de les entitats socials en aquest aspecte i, a més de la gestió de Càritas, a nosaltres ens agradaria que la resta d'entitats socials comarcals poguessin sumar-se a aquesta iniciativa».

Després de la signatura del conveni, l'Ajuntament de Fraga té previst donar a conèixer la iniciativa entre la ciutadania i els sectors agrícoles i empresarials per a unir sinergies, potenciar l'àmbit d'inserció soci-laboral del projecte i treballar en la possible ampliació i millora de les instal·lacions.

Per acabar, l'Alcalde de Fraga va agrair la col·laboració de Càritas Diocesana i el finançament de la Fundació Reina Sofia: «Estem a un pas de donar una solució permanent a un problema històric i endèmic en el Baix Cinca. Estem molt agraïts pel suport d'aquestes dues entitats, sens dubte, el dia que s'inaugurin aquestes instal·lacions marcaran un abans i un després a la ciutat de Fraga, ens faran créixer i

SE VA SOLSINT

Cartografia II // Patrici Barquín

Un amic, fa temps, me va parlar d'unes persones anomenades neorurals. Una gent que en un moment donat van decidir deixar-ho tot i anar a viure al camp una vida autosuficient, com la que expliquen als llibres. I per a ficar en marxa lo seu projecte de vida van optar per anar a viure col·lectivament a un poble abandonat i, en molt bon criteri, sense fer massa cas del que diuen los llibres, van avançar a poc a poc, cap a l'autosuficiència. Així, en comptes de sembrar llavors directament o fer planter, van decidir comprar les plantes a un viver i les van plantar i, tal i com era d'esperar, no se'n van sortir. Ho van tornar a provar i tampoc; així que, intel·ligentment, van creure convenient demanar a un entès que els hi fes un curs d'horticultura. La sorpresa de qui feia lo curs (l'amic que me contava la història) va ser quan va comprovar que estaven clavant les plantes a terra en les arrels cap a munt, colgant fulles i tija.

Reconec que vaig riure molt quan m'ho explicava atònit, lo meu amic. Vam recordar l'acudit aquell del senyor que no parava de comprar pollets i li duraven dos dies, però no acaba de saber si era perquè los colgava massa o los regava poc.

Temps més tard, quan lo riure ja me permetia tornar a pensar, me vaig interessar molt per la trajectòria de projecte tan ambiciós, i vaig descobrir que aquella xerrada sobre com treballar l'horta els hi va obrir molt los ulls i la mirada; perquè després d'allò, van estimar convenient acudir als pobles propers i parlar en la gent que allí hi vivia i van preguntar com vivien abans la gent del poble abandonat; com treballaven, quan i com eren les festes, com se deien aquelles muntanyes i aquelles plantes, com se deien los vents que allí bufaven; i, mica en mica, van dibuixar la cartografia d'un mapa del tresor, del tresor de la vida. Al final, tot es tracta d'anar solsint.

Geolodia 2022 a Estanya

// JOSEFINA MOTIS

En el seu moment, l'Ajuntament de Benavarri va anunciar pel dissabte 7 de maig la celebració del Geolodia Osca 2022, que tindria com escenari la localitat d'Estanya i les llacunes d'origen Kàrstic que li donen nom.

El Geolodia és una iniciativa de divulgació basada en la realització d'excursions geològiques de camp guiades per geòlegs, gratuïtes i obertes a tots els públics. Cada any es realitza un Geolodia per cada província el primer o segon cap de setmana de maig. Els Geolodis tenen lloc en entorns de gran interès geològic i ofereixen una informació senzilla però rigorosa, que permet entendre com funciona la Terra sobre la qual vivim i els recursos naturals dels quals depenem, així com el valor del patrimoni geològic i la necessitat de protegir-lo.

El Geolodia de la província d'Osca d'enguany es va realitzar al poble d'Estanya, tal com havia anunciat l'Ajuntament de Benavarri, organitzat per l'Associació d'Amics del Parc Geològic i Miner Llitera-Ribagorça (AGEOMINLIR). Segons va informar 'La Litera Informació', hi van participar unes dues-centes persones, que van fer un itinerari guiat per la petita localitat d'Estanya, a la Ribagorça.

El Geolodia 2022 es va dedicar a la visita i anàlisi dels estanys de la

Geolodia a Estanya

IMMA GRACIA / LA LITERA INFORMACIÓ

zona, un aquífer hidrogeològic Càrstic molt singular, unes llacunes formades per l'enfonsament d'estructures geològiques a causa de la dissolució dels materials de guix.

L'itinerari va consistir a una ruta circular de tres kilòmetres i amb un desnivell de 50 metres al voltants d'aquests aquífers localitzats a prop de la població. Va estar estructurat en cinc parades: a) L'aigua subterrània; b) l'origen dels estanys; c) els professionals de l'aigua; d) vint-mil anys d'història; e) la Clota. D'aquesta manera, es va ensenyar als visitants noves perspectives per l'observació del paisatge, acompanyats per professionals de la geologia.

Es van fer 7 grups de fins a 30 persones acompanyats per dos guies per grup. Van sortir de la plaça Major fins

als diferents punts de parada, on els geòlegs donaven les explicacions. Les visites van començar a dos quarts de deu del matí i van acabar a les vuit del vespre a la mateixa plaça de sortida. Allà se'ls va convidar a omplir una enquesta de satisfacció tant dels continguts tractats com de l'organització de l'activitat.

Els llocs de procedència dels assistents van ser molts i variats, principalment de Catalunya i d'Aragó. Abans de marxar, els visitants van gaudir de moments d'intercanvi d'impressions i fotos, podent adquirir productes de la zona com ara formatges, embotits, xocolates i melmelades, tots ells emmarcats en el segell de qualitat 'Benabarre Sabor', impulsat per ramaders i artesans locals.

ESPARPILLANT PARAULES

Sic llaurador? // Roberto Albiac

Me poso a llegir la meua vida laboral: «Departament d'Ensenyament»... És curiós que, havent viscut tantes jornades de faena «pa casa», segurament més que a les aules, no existís cap document que ho arrolegi. En qualsevol cas, no caldríe, ja que és evident que açò marce. Com siria ara si no m'haguereu criat humilment ni haguera nascut d'uns pares (d'uns iaies, d'uns rebisiaies...) treballadors rurals de la terra? Un professor d'institut com jo, la primera generació de la família en estudis superiors sufragats per tot aquell esforç: «estudiau i intentau escapar d'este ofici tan dur i tan poc valorat».

Possiblement, no hauria emprès les temporades fortes de faena, o d'exàmens, en la mentalitat del «estem de campanya»: pensant que hi ha un fruit aguantant que implique constància, dedicació i, com s'ha d'enllestir de totes maneres, quant abans, millor («no es passo i es faie malbé»).

Potser viuria al dia, i no en esta precaució de tindre sempre una

miqueta estalviat per si ve un mal any de governs retalladors en educació: tan nefastos com la sequera, les gelades o la pedra.

Probablement, la meua dieta i els meus menús no sirien tan saludables, no obriria ni tancaria les minjades diàries en funció de lo que penge en aquell moment dels arbres i de les plantetes de l'hort. Tampoc sabria valorar les suors que hi ha darrere d'un producte de qualitat, ni siria conscient de les misèries que oferixen als productors del sector primari.

Qui sap si apreciaria de la mateixa manera les coses senzilles, si disfrutaria tant en los entorns naturals o si exerciria la docència com qui plante un xito que vol mimar perquè trague bones raïls de cara al futur.

Mai he dixat de ser una miqueta llaurador i és normal: quan me bressaven, ja vaig mamar esta forma de vida que sempre m'ha definit com a persona. No vec motius per a avergonyir-me'n: sempre haig estat orgullós dels meus orígens.

Ha tornat la cursa solidària de Tamarit

// PEP ESPLUGA

Després de dos anys sense celebrar-se a causa de les restriccions pandèmiques, el passat 29 de maig va tornar la cursa solidària «Pedaleja, camina o corre contra el càncer», un esdeveniment ja clàssic del calendari esportiu tamaritès.

Es tracta d'una activitat important i molt original que es celebra periòdicament a Tamarit de Llitera que, a més de fomentar l'esport i el coneixement del territori, la seua finalitat principal és contribuir a la investigació científica i mèdica contra el càncer. Amb les inscripcions es finança la 'Beca Tamarit d'Oncologia Digestiva', uns imports que es donen a l'Associació Espanyola de Gastroenterologia per a invertir-los en projectes de recerca mèdica.

Després d'haver celebrat sis edicions ininterrompudes entre 2013 i 2019, la prova es va haver de suspendre el 2020 just quan ja ho tenien tot preparat, i les diferents onades de rebot del coronavirus tampoc van permetre organitzar-la el passat 2021. Això ha fet que enguany hi hagués moltes ganes de tornar-hi, tal com ho van demostrar les quasi vuit-centes persones que s'hi van inscriure. Una gentada que no només venia de Tamarit, sinó de tota la comarca i de territoris veïns d'Aragó i de Catalunya. Una autèntica festa, que ja tocava.

La cursa l'organitzen diverses entitats de Tamarit de Llitera, enguany amb protagonisme del Club Sky Ta-

Cursa solidària
MERCÈ MIRANDA

marit, sempre sota el lideratge de la carismàtica Mercè Miranda, ànima de multitud d'activitats relacionades amb el coneixement de la natura i l'estima a l'entorn. La prova ha comptat també amb el suport de l'ajuntament, que ha cedit instal·lacions i recursos humans, i amb uns 150 voluntaris que van preparar tota la logística necessària.

La cursa va constar de diversos itineraris amb diferents graus de dificultat en diferents modalitats: bicicleta, cursa a peu i caminades. Per bicicleta hi havia un circuit de 50 quilòmetres i un altre de 25; per cursa a peu, tres, de 8, 11 i 22 quilòmetres respectivament; mentre que per les caminades es van fer dos itineraris, un de 5 i l'altre de 10 quilòmetres. Els circuits els van dissenyar els experts esportistes locals Joan Riba, Luis Castarlenas i Manel Cuy. Enguany les curses en bicicleta i a peu han sigut competitives, amb premis per als vencedors, diplomes i tota la pesca, mentre que les caminades s'han dis-

senyat per gaudir del camí i la companyia. També hi ha hagut una ruta cicloturística d'11 quilòmetres no competitiva, per a infants acompanyats de pares o mares.

Amb les 7 edicions celebrades fins ara s'han recaptat més de cent-mil euros, que s'han dedicat a la recerca científica contra el càncer. Aquest any s'ha pogut finançar una beca de 10.000 euros, que es destinarà a un grup de recerca galleg liderat pel doctor Joaquín Cubiellas, que ja va rebre una beca similar en el passat i va ser present en el lliurament dels premis a Tamarit. També s'ha atorgat una mitja-beca de 5.000 euros a un centre de recerca sobre el càncer de pàncreas de Madrid.

Cal dir que estos imports no provenen només de les inscripcions, sinó que es compta també amb aportacions d'empreses, comerços i entitats de la comarca, fins i tot de persones a títol individual que no participen de les curses però volen contribuir-hi encara que siga amb aportacions simbòliques. Es tracta, per tant, d'una activitat col·lectiva que el poble de Tamarit sent molt seua, capaç de mostrar el gran potencial solidari que hi ha les nostres comarques, per molt rurals que siguen. L'any vinent es celebrarà el desè aniversari i els organitzadors volen celebrar-ho de valent. En sentirem parlar. Més informació al web <http://becatamarite.blogspot.com/>

U12

Ara, La dama del Matarranya // Esteve Betrià

Com en Carles Sancho apuntava l'11 de juny de 2021 al número 143 del butlletí digital —altrament dit *newsletter*— *Les notícies de Temps de Franja*: «La vinculació de Francisco Javier Aguirre González (Logronyo, 1945) amb les terres del Matarranya ve de lluny, de més de quaranta anys com ell mateix proclama». Fascinat per la zona, Aguirre l'ha recorreguda incansablement i li ha dedicat diverses obres de ficció. Així el 1991 publica el recull de relats *Los duendes del Matarraña*, primer capítol de la trilogia narrativa centrada —o si es vol, força ambientada— en les terres del Matarranya; el 2004 edita un segon recull de relats, *Noches del Matarraña* i el 2009 la novel·la *La dama del Matarraña*. A la trilogia encara caldrà afegir-hi, entre altres obres narratives, *Del Matarraña a New York* (2011) i *Cupido en el Matarraña* (2014). El 2021 aplega en un volum commemoratiu, *Sinfonia del Matarraña*, les obres més clarament al·lusives al Matarranya,

—si més no, en els títols— dels darrers 30 anys. A més de la trilogia adés esmentada, hi afegeix *Noviazgo en el Matarraña*, que conté breus fragments extrets de *Del Matarraña a New York*.

El 2009 s'edita la versió en català d'Antoni Bengochea del primer capítol de la trilogia matarranyenca: *Los follets del Matarranya*; i el 2020, en traducció al català de qui signa aquest text, es publica el segon: *Nits del Matarranya*. A partir de l'experiència primera de la traducció personal centrada en el català del Matarranya d'un treball narratiu de F. J. Aguirre es va intentar elaborar, en els mesos de confinament de 2020, la traducció al català del darrer capítol de la trilogia matarranyenca. I així, aquest mes de juny, Ònix editor ha publicat a Terol la versió en català de la tercera obra de Francisco Javier Aguirre que té com a escenari principal les terres, les viles i la gent del Matarranya: *La dama del Matarranya*.

CARLOS CABÓS, FRAGATÍ. ACTOR DE LA PEL·LÍCULA *ALCARRÀS*

«Has d'agarrar la vida tal com ve»

// MARÍA SÁNCHEZ I ROSA ARQUÉ

Carlos Cabós, *Corasó* (Fraga, 1976) va néixer amb la fruita dolça per les venes. De família de pagesos, s'ha dedicat a l'agricultura durant més de tres dècades. Ara, mogut per la inquietud que sempre l'ha caracteritzat s'ha atrevit a provar una nova disciplina: el cinema. Carlos s'ha embotit a la pell de Cisco, un personatge de la pel·lícula *Alcarràs*.

L'any 2021 ha estat un any decisiu a la teua vida, deixes la terra, tens un fill i et seleccionen per participar en una pel·lícula de la directora Carla Simó, com es digereixen tots aquests canvis?

Cada persona té les seues estratègies per superar los problemes que van arribant a la vida. En lo meu cas penso que has d'agarrar la vida tal com ve. Crec que la felicitat és acceptar la vida tal com es presenta i treure'n partit tant de les coses bones com de les dolentes.

Què has tret de bo de l'experiència cinematogràfica?

Moltes coses. He disfrutat del fet de ser actor perquè et consideren en tot moment una part indispensable del rodatge. Vam estar molt ben cuidats en tot moment. Mos portaven en palmetes. D'altra banda, m'ha xocat molt veure com funciona un rodatge, les entranyes d'una pel·lícula perquè descobreixes un món del qual sol coneixes el resultat, no la creació.

M'he assabentat de la professionalitat de tots los treballadors que posen en funcionament un projecte cinematogràfic. Vull destacar a la Carla, evidentment, i a la directora de fotografia. Un altre aspecte positiu és l'essència de la pel·lícula i l'èxit que ha tingut, que era completament inesperat.

Un dels encerts d'*Alcarràs* és l'elenc d'actors i actrius no professionals...

Hagués fos molt complicat plasmar el que la Carla volia dir amb actors professionals perquè es necessitava principalment naturalitat a la

Carlos Cabós amb Carla Simó

ARXIU CARLOS CABÓS

posada en escena. Un fet important, per exemple, és el fet que cada personatge utilitzava la varietat dialectal del seu poble. La Carla volia absorbir la nostra essència particular i transmetre-la exactament. Amb professionals es podria haver fet, però hagués costat una preparació des de la tècnica que li hagués restat frescor a la cinta. La directora tenia dissenyats els perfils dels seus personatges i es va dedicar a trobar-los. Aquesta és la raó d'haver fet un càsting laboriós pel què van passar 9000 persones.

Durant la filmació me'n vaig adonar que tots los detalls de tot el que contàvem nosaltres sobre la nostra vida personal, la Carla els tenia en compte per incorporar-los al personatge. És una directora observadora i meticulosa fins a l'extrem, però al mateix temps et deixava sempre que fossis tu mateix, fins i tot eixir-te'n del guió i crear des de l'espontaneïtat.

Va ser difícil embotir-te a la pell del Cisco?

A camins, va ser complicat. N'hi havia moments en què em costava in-

terpretar-me a jo mateix, com em demanava la directora. En altres escenes em demanava allunyar-me del que jo soc i també em resultava difícil, ho havia d'assajar.

La dinàmica d'eix treball és molt dura: horaris, repeticions d'escenes, la calor de l'estiu... però encara ho és més, si tens una feina al mateix temps.

En lo meu cas, coincidia la collita de la ficció amb la meua real. N'hi havia sessions que acabaven tard, de nit, i lego matí havia d'anar a treballar a les meues terres.

La Carla Simó treballa sobretot amb primers plans, el llenguatge de les mirades. És difícil fer feina pràcticament sense guió?

Teníem un guió que llegíem junts, però la primera sorpresa que vaig tindre va ser que n'hi havia molt poc diàleg. A la pel·lícula el llenguatge verbal no té gaire importància.

«Vam estar molt ben cuidats en tot moment. Mos portaven en palmetes»

«L'èxit que ha tingut la pel·lícula era completament inesperat»

El paisatge és un personatge més de la pel·lícula, on es va rodar exactament?

Es va rodar a molts pobles del Segrià i Pla d'Urgell, a Lleida capital i, el 90% de les escenes de camp, al terme de Fraga. Lo Puntal, lo camí la Nòria, lo pàrquing de la discoteca Florida 135 i lo barri de Llitera són los puestos on més hem estat.

Què ha suposat per tu rodar «a casa»?

Los dies que tocava rodar a Fraga, jo estava molt més nerviós, sobretot al rodatge del pàrquing de la Florida. Veure com em maquillaven i aguantaven el para-sol mentre al meu costat n'hi havia familiars i amics va ser molt bruscat.

Alcarràs mos conta el canvi que s'està produint al món agrícola. Com creus que s'està gestionant en la realitat?

Per part dels pagesos, amb resignació, pena i desesperació màxima en alguns casos perquè l'administració treballa per a les multinacionals i els bancs. Està sent una verdadera desgràcia no sols per les famílies de pagesos sinó també per la Humanitat sencera. Que siguin les multinacionals les que determinen la nostra alimentació vol dir que acabarem menjant brossa, menjar enverinat i car. A la terra li quedarà la malaltia i la desertització.

L'actor en dos moments d'alegria

ARXIU CARLOS CABÓS

A la pel·lícula n'hi ha moments molt emotius que tenen a veure amb la família. Quin és el missatge que mos vol transmetre?

La importància de la unió a la família. Als moments de crisi mos adonem de la importància de la cohesió familiar, de doblegar l'esquena tots junts i de remar en la mateixa direcció. Lo perdó, les diferències d'opinió, los errors greus, són temes que apareixen a la dinàmica familiar. Les dones es presenten com a persones essencials per a la dinamització del

grup familiar sobretot en los moments en què n'hi ha problemes i perilla l'harmonia.

Alcarràs està tenint un gran reconeixement per part del públic i dels festivals. Quina penses que és la clau del seu èxit?

La clau és la necessitat de contar una història tal com és en el moment actual: La crisi del camp es pot extrapolar a molts sectors més. També s'afegeix la naturalitat i l'estima amb què s'ha fet la cinta. Tot això fa de la pel·lícula una obra d'art amb un missatge clar.

«La Carla volia absorbir la nostra essència i transmetre-la exactament»

La bella història d'un món que s'acaba

// ROSA ARQUÉ

El film de Carla Simón va guanyar l'Os d'Or a la Berlinale d'enguany i ha suposat una gran alegria per a la gent del Baix Cinca i del Segrià, on s'hi van rodar moltes escenes. Després de l'estrena a Espanya, les bones crítiques han continuat i la directora ha lloat la tasca dels actors, a qui ha considerat els responsables de l'èxit del film perquè «han posat un tros de la seva ànima a la pel·lícula». Si ja heu vist el film, coincidirem que a *Alcarràs*, Simón fa un retrat del món agrícola a la nostra zona, però del món agrícola familiar, aquell on ens vam criar molts de nosaltres. Als habitants del Baix Cinca, a part del paisatge del terme de Fraga que surt a la pel·lícula, ens han arribat al cor els detalls: lo motor del Massey, el treball de sulfatar de nit, les lluites entre pares i fills, la calor a la migdiada, los caragols a la brutescia, lo mullarero groc per fer conserva, les figues, les sardines en raim... Uns detalls que ens parlen d'una època que està morint, ja no només sota les plaques, sinó també sota el pes del capitalisme que exigeix maneres de cultivar que no són compatibles amb finques petites com la que surt a *Alcarràs*.

700 anys del Segon Comtat de Ribagorça

// GLÒRIA FRANCINO PINASA

Dins el cicle «Ribagorça, huellas en la piedra» organitzat per la Comarca de Ribagorça s'han celebrat diverses activitats entre les quals Francisco Martí va presentar el seu llibre, *Ribagorça. Guía básica de su románico*, Josep Maria Mata Pirelló va parlar sobre *Paisajes geológicos en Ribagorça, un tránsito por la particularidad morfológica y mineral del relieve ribagorzano* i per a commemorar el 700 aniversari de la proclamació del II Comtat de Ribagorça, l'historiador Guillermo Tomás Faci va donar una conferència. Finalment, el 7 de juliol a Graus, tancarà el cicle José Ignacio Canuda Sanagustín, amb *La singularidad y trascendencia de los hallazgos del paso de los dinosaurios por distintos puntos de Ribagorça*.

El passat 20 de maig a Benavarri, a l'antic hospital de Santa Elena, el medievalista Guillermo Tomás Faci, presentat per l'alcalde Alfredo Sancho i per Marcel Iglesias, president de la comarca, va impartir una conferència parlant dels orígens del II comtat de Ribagorça i de la figura de l'infant Pere d'Aragó i Anjou, fill del rei Jaume II, qui va atorgar en herència al seu jove fill els títols de comte de Ribagorça, en primer lloc, el comtat més extens i poblat dels que va rebre, el de comte d'Empúries i el de Prades, just després de 700 anys en què es va proclamar comte de Ribagorça a la Seu Vella de Lleida l'any 1322.

Segons les investigacions de Tomàs Faci, tot i la celebració, i la importància que té per als ribagorçans i ribagorçanes, en general, el concepte del I comtat de la Ribagorça en l'alta edat mitjana al segle IX, com comtat independent, amb connotacions positives, en aquesta conferència es va deixar clar que el nomenament de l'infant Pere com a nou comte de la Ribagorça no va ser ben rebut pels habitants del país, a causa de

la pèrdua de privilegis. Els acords de la gent dels pobles administrats pel Consell General de la Ribagorça, així com la seva autonomia política i la recaptació dels impostos, negociada amb el rei des de 1307, desapareixien del tot. De fet, van dependre del comte 33 poblacions ribagorçanes i el que més l'interessava

Conferència de Guillermo Tomás Faci a l'hospital de Santa Elena de Benavarri
ENRIC MARQUÉS

era obtenir beneficis econòmics, la resta es mantenia encara a disposició d'altres senyors feudals, nobles o eclesiàstics dels monestirs.

Figures com el justícia, el batlle i el 'sobrejunter' de la Ribagorça van ser substituïdes per un procurador de Ribagorça, un jurista procedent de Saragossa, motiu suficient perquè notessin l'allunyament de les decisions per part del poble. Alhora també hi va influir que l'infant Pere no mostrés cap mena d'interès en visitar el comtat. No va ser fins els anys 1333-1335, que va tenir dos fills, alletats per dones de Benavarri, que s'hi va apropar una mica. Se sap que l'any 1325 va arribar fins Estopanyà i, fins l'any 1345, no va recórrer bona part de la comarca, i va enraonar amb els habitants ribagorçans, que van aconseguir tornar a tenir representació i veu dins la política del comtat, destituint el procurador, que pel que va explicar Tomàs Faci, va cremar el poble de Saganta, entre altres abusos de poder. A partir de 1345 el batlle de Ribagorça va ser restituït en un veí de Benavarri.

L'infant Pere d'Aragó i Anjou es convertí en frare franciscà l'any 1358 i el van succeir dos dels seus fills que van ser comtes de Ribagorça fins que tornà a dependre del rei. Cal destacar que en la seva època es va ampliar el castell de Benavarri i s'anotava tot en arxius i registres, alguns desapareguts, i d'altres han permès a l'historiador Guillermo Tomàs Faci estudiar a fons la figura de l'infant Pere, gràcies al premi rebut per un mecenes de l'Hospitalet de l'Infant, poble tarragoní, que rep aquest nom gràcies al que fou, entre altres títols, comte de Ribagorça.

Amb motiu d'aquesta efemèride del II comtat de la Ribagorça, després de 700 anys, el CERib, Centre d'Estudis Ribagorçans, prepara una exposició sobre el tema per a l'estiu.

Primers passos de la institució

// JUAN PABLO MARTÍNEZ CORTÉS*

Comencem amb esta crònica una sèrie de col·laboracions sobre l'activitat de l'Acadèmia Aragonesa de la Llengua.

Si el primer trimestre de vida de l'Acadèmia Aragonesa de la Llengua —des que el primer d'octubre del 2021 se'n constituí el Ple i se n'escollí la Junta de Govern—, es va dedicar a dur a terme els tràmits administratius i les gestions necessàries per posar en marxa la institució, el primer semestre del 2022 ha permès a l'Acadèmia fer el desplegament de la seua estructura interna. D'esta manera, l'Acadèmia ja està preparada per començar a treballar la tasca ingent que apareix reflectida en els seus estatuts, i aquelles que li puguin encomanar les administracions públiques, com a institució assessora que és dels poders públics i institucions sobre temes relacionats amb les llengües pròpies.

Al Ple del 14 de febrer del 2022 se va aprovar per unanimitat el Reglament de l'Acadèmia Aragonesa de la Llengua, un document que detalla els diferents procediments necessaris per al bon funcionament de la institució. Un altre pas important ha estat la constitució de l'Institut de l'Aragonès i l'Institut Aragonès del Català, als quals els acadèmics i les acadèmiques

* Secretari de l'Acadèmia Aragonesa de la Llengua

s'han adscrit en funció de la llengua pròpia de la qual són especialistes.

Els plenaris dels dos instituts, a la seua reunió constitutiva celebrada el 21 de març, van triar les seves respectives comissions permanents i els seus directors, que són respectivament Ànchel Conte i Javier Giralt. L'Institut de l'aragonès serà l'encarregat de proposar les normes de l'ús correcte de l'aragonès i de vetllar per la seua aplicació; L'Institut aragonès del català, per la seua banda, haurà de treballar en l'adaptació a la realitat aragonesa de la normativa vigent per al català, vetllant també per la seua aplicació. Ambdós instituts tenen, a més, les competències d'inventariar i actualitzar el lèxic, estimular l'ús, l'ensenyament i la difusió de l'aragonès i el català, col·laborar amb la formació del professorat, o assessorar els poders públics i institucions sobre temes relacionats amb les dues llengües, com ara, la toponímia.

Poc després de la seua constitució, l'Institut de l'Aragonès va crear el primer òrgan de treball col·legiat: la comissió de grafia, que ja està elaborant la que serà la ortografia oficial per a la llengua aragonesa. La comissió de grafia es va constituir el passat 11 d'abril, ha celebrat fins ara sis reunions i continua avançant en la seua comesa. El seu president és

ACADEMIA ARAGONESA
DE LA LENGUA

Ànchel Conte i el seu secretari, Francho Rodés. A més, els instituts també han configurat l'estructura en **seccions**, les quals esdevenen òrgans col·legiats permanents que desenvolupen, amb caràcter general, les competències bàsiques atribuïdes als dos instituts que conformen l'Acadèmia. Estes seccions són les de:

- Gramàtica
- Lexicografia
- Sociolingüística
- Onomàstica
- Ensenyament

També s'han dut a terme algunes activitats de projecció exterior, com ara la publicació d'una carta oberta en diferents mitjans el dia de la llengua materna i s'han mantingut contactes amb altres institucions lingüístiques.

En est sentit, l'acadèmia també ha aprovat la seua imatge pública, amb els logotips que acompanyen esta crònica, i treballa per elaborar una pàgina web on la societat aragonesa pugui conèixer i reconèixer el treball de l'Acadèmia, així com contactar amb esta institució.

DICCIONARI PER A POCA-SOLTES

Sostenible // Ramon Sistac

Adjectiu. 'Que pot ésser sostingut'. 'Que es pot mantenir indefinidament, especialment sense afectar l'equilibri ecològic'. És un derivat postverbal de *sostenir*, 'mantenir-se sense caure, sense cedir'. Un concepte que, antigament, recollia el verb *tenir* (o *tindre*), ja que la manera general d'expressar la idea de posseir no la recollia *tenir* sinó *haver*. Així ho conserva encara l'occità (i la majoria de llengües romàniques), on *aver* vol dir en català 'tenir', i *tenir* (o *tier*, en gascó) 'sostenir', 'aguantar'. L'ús antic encara el servem en alguna expressió, com «tin això!» ('aguanta-ho!'), o «tin-te i no caigues».

Ara tot és sostenible, o així ens ho volen vendre. Començant per Barcelona, capitanejada en teoria pels que es diuen ecologistes. Almenys un cop al mes hi baixo i, si puc, miro de perdre'm una estona pels seus carrers. Barcelona era admirada per la seua cuina, la cuina catalana tradicional amb un aire burgès,

modern i cosmopolita. Què se n'ha fet? Avui per avui, Barcelona és la capital mundial del *fast food*, del menjar-escombraries, del cafarnaüm alimentari. L'alternativa catalana que ofereix la ciutat al foraster passa directament de la *paella con sangria* a les esferificacions de 30 euros per plat. Tot molt coherent amb una ciutat que pretén fer uns jocs olímpics d'hivern tot esquant Tibidabo avall. Un autèntic parc temàtic.

Afortunadament, el destí m'ha portat unes hores a Morella. La capital dels Ports encara em meravella amb la seua oferta autòctona (o quasi). L'àrea comercial, al marge de les típiques carallades per a turistes, ofereix força productes artesans i de proximitat: formatges, embotits, sabons, aiguardents, flaons, mantes morellanes... I bona teca al plat. Malgrat l'excés puntual de turisme geriàtric, és a anys llum de l'oferta de la costa.

La tragèdia és que en esta època no hi ha tòfona d'hivern.

L'estrena d'Alcarràs, tot un èxit

// H. S.

Ja han passat dos mesos ben bons d'ençà de l'estrena d'*Alcarràs*, la cinta de la directora Carla Simón que va guanyar l'Ós d'Or de la Berlinale 2022 a la millor pel·lícula. I Déu n'hi do les xifres que ha assolit, insòlites per a una pel·lícula independent i d'autor. És una de les pel·lícules més taquilleres d'enguany a l'estat espanyol: la seua recaptació frega els dos milions d'euros, s'han superat els 300.000 espectadors i s'ha exhibit a més de 250 sales. Cal destacar l'àmplia presència de la pel·lícula als cinemes de tot Aragó i Catalunya, i especialment, com no podia ser de cap altra manera, a la zona del Segrià i el Baix Cinca, on es va rodar: Alcarràs, Aitona, Bell-lloc, Torregrossa, Cervera, Bellvís, Artesa i les Borges Blanques han reobert els seus cinemes per acollir aquesta estrena. A Mequinensa hi va haver quatre projeccions un mateix cap de setmana i van comptar amb la presència dels actors, que van conversar amb el públic abans i després del visionat, i de fet el cinema mequinensà va haver de tornar a programar la pel·lícula el següent cap de setmana. I els cinemes de Lleida Scenbox i JCA, dos mesos després de l'estrena,

en continuen programant tres o quatre sessions diàries.

Ara els pagesos confien que l'èxit de la pel·lícula d'*Alcarràs* pugui ajudar conscienciar tothom de les grans dificultats que implica la producció de fruita i de la necessitat d'aconseguir preus justos, un seguit de problemàtiques fa anys i panys que s'arrossegueuen i que no sembla que cap institució sàpiga redreçar. El resultat de tot plegat el coneix tothom: la fi del model tradicional del petit propietari agrícola i l'abandonament de les terres i la seua concentració en grans propietaris, o bé el canvi d'usos. En una entrevista recent, la di-

Rodatge
a Fraga
AVALON / ELASTICA
FILMS

rectora Carla Simón va assegurar aquesta situació «no és sostenible i no permet viure'n dignament». Una possible esclatxa, per a ella, pot ser l'agricultura ecològica: «Si tu tens un trosset de terra i l'has de deixar als teus fills i nets, la cuidaràs. Si ets una empresa molt gran i la compres per explotar-la, ja és diferent. Això ha passat als EUA, on s'han fet servir productes tòxics que han fet que la terra ja no s'hagi pogut regenerar. Jo veig una mica d'esperança en l'agricultura ecològica, a petita escala, que requereix un altre tipus de cura i que és el futur. Crec que per aquí potser això ens pot salvar».

La darrera collita // Vicent Pallarés Pascual

Narra la pel·lícula *Alcarràs* d'Anna Simón —guardonada amb l'Os d'Or a la Berlinale— la darrera collita a un camp de Lleida abans que es converteixi en un hort solar. A molts els pot esgarrifar pensar que es pugui perdre la bellesa dels fruiters florits a la primavera i es transformi en una successió de plaques brillants uniformes. També que es trenque una tradició familiar dedicada a cultivar el camp. La situació pot esgarrifar i amb raó.

El tema ha commogut, sobretot a les persones que no viuen en el medi rural i que, de vegades, el veuen una mica idealitzat i bucòlic.

Penso que la situació narrada en el film ens hauria de fer reflexionar sobre quines condicions econòmiques i socials que ha patit el camp per a què s'haja arribat a aquest punt: preus baixos del producte, un canvi climàtic incert i unes condicions laborals que molts pocs ja volen acceptar i que compliquen els relleus generacionals.

Caldria fer una reflexió conjunta sobre quin model d'agricultura i ramaderia, i de societat rural actual tenim, així com

quines transformacions s'haurien de portar a terme per a què les persones que habiten en aquest medi ho puguin continuar fent amb garanties i dignitat.

Si no, vendre energia verda, en un territori sembrat de plaques i aerogeneradors serà una de les poques opcions per sobreviure i obtenir ingressos en un món rural que defalleix, malgrat els múltiples debats i intents de reanimar-lo.

La conversió del territori com un immens generador d'energia no és sols tema d'un film: casos prop de casa nostra en coneixem uns

quants. És un tema que genera un gran debat, ja que no hi ha una acceptació tan massiva a aquesta conversió. Caldria investigar si els pagesos hi estan a favor d'aquestes opcions. En el cas agrícola, s'hauria de comprovar si els camps que seran ocupats per plaques o aerogeneradors estan o no en conreu, i de quin tipus de cultiu es tracta. D'altra banda, el sector turístic es nega a aquesta conversió ja que es trenca la bellesa paisatgística. El debat està servit i serà llarg.

La premsa més poderosa

// TUABECH TERÈS

El 18 de juny, l'Associació Catalana de la Premsa Comarcal (ACPC) va celebrar la seva 40a Assemblea i la 14a Convenció de la Premsa Comarcal i Local a Barcelona.

La jornada, presentada per Òscar Cabana, va començar amb l'Assemblea, amb el balanç de comptes. Es va remarcar que, malgrat els anys tan complicats, la premsa comarcal ha assolit uns resultats molt més positius del previst.

El president de l'ACPC, en Francesc Fàbregas, va felicitar els associats tant per tot el contingut distribuït com per la seva labor en la defensa i propagació del català.

Posteriorment es va iniciar la convenció, amb la presentació del treball guanyador de l'11è Premi de Recerca Universitària Premsa Comarcal *El periodisme de proximitat enfront del repte de la Intel·ligència Artificial*. Cristina Pulido, una de les autores, va exposar els beneficis que pot suposar la incorporació de la Intel·ligència Artificial (IA) al món del periodisme de proximitat. Per exemple, l'ús de la IA facilita la feina de recollida de dades del periodista, que pot dedicar més temps a desenvolupar i elaborar la notícia.

A continuació, es va lliurar un reconeixement a la Diputació de Barcelona pel seu suport a l'ACPC des dels seus inicis. El premi el va recollir la seva presidenta, Núria Marín, qui va afirmar que «Catalunya no seria el que avui és si no fos per l'ACPC».

La jornada ha finalitzat amb la conferència *El futur del català: què hi pot fer la premsa comarcal?* de la M. Carme Junyent, on va explicar que l'extinció de la nostra llengua no és un fenomen que es limiti al català, és un problema que afecta la immensa majoria de les llengües del món. El 90% de la població mundial parla el 4% dels idiomes, i el 4% de

Carles Terès rep el guardó de mans del D. G. de Mitjans de Comunicació de la Generalitat Ignasi Genovès i del vicepresident de l'ACPC, Joaquim Rambla

PREMSA COMARCAL

la població mundial en parla el 90%. La solució que proposa és fugir de la uniformització que suposa la globalització, que a més facilita el control de les persones per part de les grans corporacions. Segons Junyent, la premsa comarcal és la demostració que la diversitat ens afavoreix i ens permet sobreviure com a cultura. «La vostra feina té sentit si es fa en català», va reblar.

Després del dinar, on els socis de diferents periòdics i sectors van poder intercanviar idees i experiències, la jornada va finalitzar amb el lliurament dels Premis Premsa Comarcal i al reconeixement a les trajectòries dels mitjans més veterans. El Premi a la Millor Portada de bimestrals, trimestrals i semestrals se'l va endur *Temps de Franja* amb 'Sostenible... per a qui?' publicada el gener de 2021. Va ser una sorpresa inesperada, atesos els mitjans tan minsos de la nostra publicació, però alhora, un reconeixement a la feina voluntària de tots els col·laboradors de la revista i, naturalment, als nostres subscriptors, sense els quals no seria possible l'existència d'un mitjà com el nostre, A Aragó i en català.

NO SOM D'EIXE MÓN

...pesat! // Francesc Ricart

Ho sé, em faig pesat, però no puc deixar de pensar en la situació de perill extrem de desaparició del català. I, tot i que em temo que no hi aportaré gaire res de nou al meu «discurs» que vaig abocar en el número 152 de *TdeF*, el de la portada dels «15 acadèmics per la dignitat», hi torno. I no hi puc deixar de pensar, encara més aquestes setmanes, quan s'ha viscut al Principat l'episodi de la Proposició de Llei pactada per gairebé tots els partits del Parlament per salvar —deixeu-me abreviar— l'atac jurídic espanyol del 25% de castellà. No hi entro per bé que allò que fa exclamar a molta gent és l'acceptació explícita per primera vegada del castellà (vehicular/curricular) al sistema educatiu.

Tot aquest rebombori, que torna a posar en evidència la fragilitat de la llengua catalana em porta, un altre camí, a mirar aquesta nostra terra i a patir pel català a la Franja. Un patiment que il·lustra molt bé Pepa Nogués en l'excel·lent entrevista que li fa Lluís Rajadell al número d'abril d'enguany: la xica de Carlet diu i recorda coses doloroses com ara que al seu institut es fan entre dos i tres hores a la setmana de l'assignatura de català, de manera optativa, i continua dient que li pareix que aques-

ta dedicació pot servir per a garantir el domini oral del català i per escrit, diu que «creu que també». Després afegeix que «de manem més hores per a que a l'acabar siguin totalment bilingües». Ella sap de què parla, però la seua bona voluntat no amaga la situació de misèria i els dèficits dels nostres escolars i joves en relació a la llengua de casa i no diguem dels qui no fan l'opció de català...

La feina per fer és enorme si no volem arribar a un punt de residualització sense retorn, per això cal que es planifiquen accions i prenguen mesures per a remuntar la situació perquè, com diu Carme Junyent, que va «actuar» a l'ajuntament de Calaceit fa poc, si s'interromp la transmissió familiar de la llengua, som al final de la història... Molta feina, molta; i no serà menor la de guanyar prestigi i autoestima pel nostre català. Prou que ho saben els acadèmics «per la dignitat».

Dignitat lingüística que, per exemple, s'ha de demostrar potenciant els topònims, sense amagar-ne la catalanitat: Estopanyà, o el castell de Girbeta i d'altres han d'anar «pel davant» de la versió estranya i, tampoc, s'hi val a continuar obrint la porta al «chapurriau» ni que vingi de la mà del cardenal Omella.

Aplec, de J. Micolau, una poesia essencial

// MÀRIO SASOT

Juli Micolau i Burgués (la Freixneda, 1971) és un poeta de llarga i consolidada trajectòria en el món de la creació aragonesa en llengua catalana i que enguany ens ha corprès —i alegrat el cos i l'ànima— amb un nou poemari, *Aplec*, que calciga de forma creixent els camins de depuració conceptual i malabarisme de paraules, sons i imatges que han marcat, des de la més tendra joventut, el seu treball líric.

Aquest íntim recull ha estat editat per l'Institut de Estudios Turoleses dins la ja prestigiosa i acurada col·lecció «Lo Trinquet», amb un treballat i profund pròleg del doctor Quintana i Font.

L'obra consta de dos parts ben diferenciades: La primera, titulada «Impuls de veus breus», conté un conjunt de quasi 50 haikus a la manera japonesa y la segona, «Nèctar diví», de 34 poemes més llargs de temàtica diversa.

En la poesia breu podem veure esclats d'exaltació de la natura i joie de vivre: «Aigua pura / puc veure / al cor del riu» o: «A l'hort creix / la verdura ufana / dels més vius!». Una joia que altres voltes es reflecteix amb belles sinestèsies visuals i sensorials: «Els colors confonen / els sentits / i el tacte suau dels dits / al cutis de vellut vellet».

L'amor i altres sentiments humans també tenen cabuda en aquest primer bloc de poesia destil·lada gota a gota: «El cor va a l'assalt del vers / pel crit just d'un amor joiós...» i en aquest altre: «Açò va del goig i del plaer / això que els ulls miren enlluernats...».

En els poemes llargs, temes com l'amor, l'amistat, les injustícies, la terra, la natura (altre cop), la llengua i l'acte poètic envaeixen l'univers oníric de Micolau.

Quant a aquets últims motius, en tenim preclars exemples com «Les paraules no s'adormen»: «...quan s'esmunyen del silenci. / Si un mot ha caigut en desús / ajudem-lo a aixecar-se, / recuperem-lo». O en el títol: «Dels diccionaris»: «Tenia la sala plena de papers / escampats

amb apunts de mots, / cridats a ser punta de llança / davant d'un foli en blanc».

La seua preocupació pel futur de la nostra llengua apareix en el poema «L'estudi»: «Parla'm de la parla / —ara més que mai— / i m'informes / constantment / del seu estat de salut».

Els lligams a la terra i l'exaltació de la natura apareixen en poemes com «Llumenàries a la celèstia», un entranyable i descarnat homenatge al desaparegut escriptor i activista cultural fragatí Josep Galan, a través d'esplèndides descripcions paisatgístiques de les terres del Cinca. En la mateixa línia està el poema «Reflexos» on es mesclen «...les essències de l'hort / i les fragàncies de l'amor» així com «un conill i el seu catxap, / una llebre i una perdiu

/ saluden a una sisella / i una serp s'esmuny / per temor a la falç» en una simfonia de sons al·literants i mots antics.

L'amor i el sexe es fan palesos a poemes com «In statu nascendi» on «el grat desig» es planteja com una batalla ferroç «de conquestes i derrotes» i, altres voltes, com una unió quasi mística «quan el sol vol fondre's / i esperaven la lluna sense pors / per a mossegar-se salvatgement...».

En definitiva, tot un enfilall d'essències, sensacions, sons de paraules, de ve-

gades estridents, altres xiuxieujants, que arriba directament al rovell de l'ànima i a l'estómac del lector, per part d'un poeta que, per la seua qualitat i honesta trajectòria, mereixeria un major reconeixement i projecció.

Coberta del poemari
CARLES TERÈS

Presentacions al Matarranya

// CARLES SANCHO

Després que hagueren passat set anys de l'últim número de *Lo Trinquet* amb *Senderes de gebre. Beseit 1778*, de Susana Antolí, per Setmana Santa va arribar a les llibreries *Aplec*, de l'escriptor Juli Micolau dins el setè volum de la col·lecció editada per l'IET. El llibre va ser presentat per Sant Jordi a Mont-roig, en una jornada literària que va organitzar l'Associació Cultural Sucarrats i l'Ajuntament. Intervingueren Carlos Marzo, de Sucarrats; l'alcalde de Mont-roig, Glòria Blanc; l'alcalde de Valljunquera i Diputada Provincial de Terol, Susana Traver; Juli Micolau, que recità alguns poemes i Carles Terès, editor del volum dedicat a Desideri Lombarte, que també es va presentar. L'endemà, *Aplec* es presentà en solitari a Vall-de-roures a Camins de Serret, on Micolau llegí una selecció dels seus últims poemes.

La col·lecció *Lo Trinquet*, destinada a publicar obres en llengua catalana «d'autors de Terol o que hi estan vinculats, així com també de temàtica terolenc» va iniciar-se el 2009. Els dos propers volums, que ja estan a punt per a la publicació, són el poemari de José Miguel Gràcia *D'arbres i progressies* i les memòries d'Artur Quintana i Sigrid Schmidt *Estampes de família, 1789-1950*.

Micolau a la presentació d'*Aplec* a Mont-roig
CELIA ANTOLÍN

Lligams lèxics de tres llengües en contacte

// DANIEL LASPEÑAS GARCÍA

Animat pel paral·lelisme entre determinat lèxic de l'aragonès, del català i de l'occità, ja fa un temps que vaig decidir començar un projecte de recerca que donés valor a la relació de les tres llengües en aquest pla lingüístic. Sempre estaré agraït a la Universitat de Saragossa, però sobretot al meu director de tesi, el professor Javier Giralt, per acceptar la proposta i contribuir amb els seus consells a dur a terme la meva tasca. I és que el passat gener, uns quants anys després d'haver iniciat aquesta aventura, vaig defensar amb èxit (i la qualificació d'excel·lent cum laude) la tesi doctoral titulada «Correspondencias entre aragonés, catalán y occitano: algunas relaciones dentro del mundo vegetal a la luz de las fuentes bibliográficas».

Com el mateix títol condueix a suposar, la tesi aborda essencialment les concomitancies entre les tres llengües dins la denominació de les espècies vegetals. L'elecció d'aquest apartat lèxic no és casual, ja que els noms de planta solen mantenir viu el vocabulari patrimonial d'una comunitat lingüística, una mica més renitent als canvis culturals en relacionar-se amb usos i costums de la vida rural.

L'enfocament metodològic de la investigació ha estat el diatòpic, perquè, si bé els mots catalans aranyó, baladre, carabassa, carxofa, civada, espígol, falguera, gavarrera, gínjol, magrana, ordi o pruner tenen correlats directes en el conjunt de l'aragonès i de l'occità, el propòsit és revelar les solucions dialectals de cada domini i comprovar les seves afinitats amb aquelles dels altres sistemes. Per això, la cerca de correspondències transcendeix les fronteres lingüístiques per tal d'indagar en els veritables límits de cada un dels tipus lèxics identificats. Aquesta és la finalitat amb la qual s'ha ana-

litzat la informació d'una llarga llista de fonts bibliogràfiques (atles lingüístics, diccionaris, monografies, repertoris botànics...), que ha fet possible situar amb seguretat els resultats després de comparar els seus registres. El procés de comparació i contrast ha permès, a més, revisar l'etimologia de certes denominacions i, sobretot, establir els vincles entre llengües i dialectes.

En síntesi, podem afirmar que el treball és una descripció acurada i detallada de la distribució de la terminologia vegetal per la zona estudiada, la qual inclou en el seu sentit més ampli el sud de França i quasi tota la meitat oriental de la Península Ibèrica. Aquesta vasta geografia havia d'anar acompanyada d'un suport gràfic, cosa que s'ha aconseguit amb una sèrie de mapes que ajuden a visualitzar les correspondències més destacades. Cal advertir, però, que l'extensió dels resultats és desigual segons les espècies i llurs denominacions, perquè,

Coberta de la tesi doctoral de l'autor

no només està condicionada per factors lingüístics, sinó també per les característiques de l'entorn natural que fa que les plantes proliferin i puguin ser així referents coneguts.

Pel que fa a les comarques aragoneses que parlen català, els seus resultats solen anar de la mà dels del dia-sistema al qual pertanyen, encara que, segons la zona dialectal, les seves relacions segueixen altres direccions. Per exemple, l'aragonès oriental, el català ribagorçà, el pallarès i l'aranès presenten afinitats en vocables com ensens, (a)babol, borraïna, cospí, farroig, fraga, jordó, prunyó, prinyó, ratxa o xop. Ara bé, la coincidència sol produir-se fonamentalment en aquesta banda dels Pirineus, més encara si s'avança cap al sud. Algunes veus com albaca 'alfàbrega', alborcer 'arboç', alciró 'auró', balloca 'cugula', be-

llota 'gla', carrasca 'alzina', catxurro 'cadell', coralet 'bitxo', escambró 'agraüller', farraia 'lluc dels cereals', llapassa 'agrella', lllironer 'lledoner', ontina 'donzell', panís 'blat de moro', martoll 'maduixa', uliera 'marxívol' o vediguera 'clemàtide' tenen els seus paral·lels a l'occident d'aquelles comarques i, com no podia ser d'una altra manera, també en terres llewantines, seguint amb la fèrtil relació del valencià amb el català d'Aragó i el castellanoaragonès immediat. Tot això suggereix l'existència d'una interacció secular nord-sud, una més dins d'altres fluxos d'intercanvi en el conjunt dels tres dominis.

Per part nostra, ha estat gratificant descobrir, amb aquestes pinzellades d'afinitat vegetal, els vestigis d'un fons lèxic comú entre les tres llengües. No hi ha dubte que, en la seva configuració, han intervingut la proximitat geogràfica i els lligams històrics que al llarg del temps han mantingut els territoris als quals pertanyen.

Romanès *et cetera*

// CARME MESSEGUER

Recentment he tingut l'oportunitat de visitar Romania gràcies al programa Erasmus de la UE. Una companya d'institut i jo mateixa hem fet estada en el județ (província) de Mureș, al centre del país, en la regió històrica de Transsilvània, amb l'objectiu de conèixer el sistema educatiu romanès i de compartir bones pràctiques. Això ens va permetre fer una aproximació a la realitat lingüística d'aquest país balcànic.

L'arribada a l'aeroport de Cluj-Napoca ens va predisposar molt favorablement cap al país quan vam sentir que des dels altaveus deien alguna cosa que sonava com «estimats passatgers». De fet, la llengua romanesa, que procedeix del llatí, té un 73% de semblança amb el català, segons la pàgina *Ethnologue*. Tanmateix, la impressió dels parlants de romanès és de singularitat lingüística, atès que estan envoltats de llengües eslaviques (Bulgària, Sèrbia, Ucraïna) i per l'hongarès (Hongria).

L'hongaresa és una de les principals minories del país i en la província que visitàvem, Mureș, arriba fins a un 39,3% de la població. Entre les escoles que vam visitar, a Glăjărie, on la comunitat hongaresa és majoritària, l'escola d'infantil té dues línies d'hongarès i una línia en romanès, mentre que l'escola de primària (que inclou fins al 8è, com en el sistema educatiu espanyol d'abans de la LOE) ofereix l'ensenyament íntegrament en hongarès, tot i que garanteix l'aprenentatge del romanès.

Transsilvània va pertànyer al Regne d'Hongria fins a 1918. Amb la integració de la regió a Romania i la instauració posterior del règim comunista (1947), la llengua hongaresa no va deixar de perdre prestigi social i parlants (per emigració) fins a la caiguda del comunisme (1989) i la proclamació de Romania com a república democràtica (1991), fet que

Arquitectura popular romanesa a Glăjărie
C. M.

Palau de cultura de Târgu Mureș, capital del județ de Mureș
C. M.

Arquitectura popular a l'estació balnearia de Sovata
C. M.

va consagrar el romanès com llengua oficial, tot garantint alhora els drets fonamentals per a les minories ètniques i lingüístiques en àmbits com l'educació, les relacions amb l'administració i els mitjans de comunicació sempre que superen el 20% de la població local en cada cas. Tanmateix, el sistema educatiu romanès no ofereix l'oportunitat d'aprendre hongarès als estudiants de llengua materna romanesa.

Tot i l'atenció lingüística gairebé exemplar envers la minoria magiar en l'escola, no deixa d'haver-hi recels entre alguns docents de parla romanesa, que no acaben de veure amb bons ulls que col·legues de les escoles amb llengua vehicular hongaresa puguin fer classe en escoles romaneses i no a la inversa, com també s'interpreta com una intrusió la presència d'una universitat hon-

Retolació bilingüe de benvinguda a Glăjărie
C. M.

garesa a Cluj-Napoca, tot i estar sostinguda amb fons del país veí.

Altres minories presents a la província de Mureș són la població germanica, dràsticament minvada després de la 2a guerra mundial (0,35%), i la comunitat gitana, la segona minoria ètnica de Romania (3,3%) després de la comunitat magiar (6,6%). A la província de Mureș els gitanos representen el 8,5% de la població i la canalla presenta un alt absentisme escolar.

Us convido a establir paral·lelismes amb la situació del català i a ex-

Descobrint la sopa d'all mentre trenques uns quants plats

// GUIAMÓ CARDONA

Fa unes setmanes que va córrer per les xarxes una classe de manifest en contra d'un festival anomenat «Matarranya Music Experience» (MAT) que enguany s'organitza a la Freixnedà. Este document, al qual alguns es van adherir i altres van criticar, exposava algunes situacions que s'han repetit en lo món cultural de molts territoris en los raders anys.

A la crítica compartida via Internet, titulada *Lo festival al que no aniré*, s'indicaven cinc raons per no participar en este esdeveniment.

Primera, s'apuntava que els organitzadors d'este acte no havien tingut en compte a altres activitats que es fan al territori des de fa anys. Destaca en este punt la coincidència en dies amb lo Franja Rock de Pena-roja, un fet que ja es va donar l'últim Franja Rock, l'any 2019, quan lo MAT es va celebrar a Montroig. També assenyala lo menyspreu dels organitzadors del citat festival cap al diàleg amb altres propostes arrelades a la zona i cap als seus impulsors. Reflexionant respecte a estes afirmacions, val a dir que fa bastants anys que els festivals del territori tenen unes dates més o menys estables, i en lo cas de produir-se canvis, la comunicació entre la majoria sol ser fluïda (com enguany ha passat entre el Franja Rock i el KodoFest). Almenys, que jo recorda no hi ha hagut cap coincidència flagrant (en lo cas de les activitats de les festes tradicionals i altres iniciatives sí que s'han produït, però la diferenciació dels actes fa que no siga la mateixa situació) fins a l'arribada d'este nou actor cultural. En esta línia, també resulta molt estrany que la iniciativa no s'haigut englobat dins la marca «Festivals del Matarranya» coordinada pel Consell Comarcal per publicitar i col·laborar en los festivals que es fan a la zona.

Segona, lo text d'este 'manifest' diu que el MAT menteix quan diu que és la primera vegada que es fa un festival mediambientalment sos-

Kop al Franja Rock 2017
NEBULOSA GRÀFICA

tenible i que promocionarà el territori. Esta mateixa contalla ja l'hem sentit mil voltes (cada dos per tres ve algú de fora al territori i descobreix la sopa d'all), en altres punts potser no hi estarem d'acord, però que al Matarranya hem tingut festivals que promocionen la zona des de fa dècades és incontestable. Des de l'Alifara (un dels primers) fins a La Nit en Blanc (un dels raders), passant pel Franja Rock de Pena-roja, la Festa Jove de Massalió, la Quema de Artistes de Beseit - Vall-de-Roures, lo FesTA de Torredarques o lo Matarranya Íntim, entre altres; tots d'una manera o altra han donat a conèixer lo territori. I pel que fa a l'aspecte mediambiental, potser al principi no ho eren, però actualment la majoria han adaptat les seues pràctiques per a ser-ho tant com poden.

Tercera, segons lo text de *Lo festival al que no aniré*, lo MAT no té en compte les propostes del territori. Crec que això no és cap novetat, ni cap defecte, i menys en un moment en què les propostes del Matarranya no són tan abundants com en altres èpoques. Fer una activitat amb artistes o bandes de fora del Matarranya és lo més normal del món i és genial. Ara bé, si fas bandera de promocionar lo territori i lo seu contingut, programar únicament una banda del *terreno* en los dos dies de festival, la veritat, és que sí que és un poc hipòcrita.

Quarta, este sí que és un clàssic, en la mateixa línia de l'anterior, la crítica diu que un festival que vol promocionar i donar a conèixer lo Ma-

tarranya no pot amagar la seua llengua. Aquí poca cosa es pot dir, crec que la sorpresa seria que fore a l'inrevés (tot en català) com sí que fan lo Franja Rock i La Nit en Blanc, que mantenen la llengua pròpia en gairebé tota la seua comunicació.

Cinquena, lo 'manifest' contra el MAT, afirma que

els organitzadors no són una associació del territori, que hi ha poca informació al respecte i posa en dubte l'objectiu final del festival. Este punt tal volta sigue el més complicat de tots perquè ara com ara hi ha diferents tipus d'iniciatives que conviuen al territori, aquelles organitzades pels propis habitants sense cap ànim de lucre (los veïns i veïnes del poble, en l'àmbit particular o en l'àmbit associatiu, inverteixen lo seu temps sense cap classe de remuneració econòmica), i aquelles desenvolupades per productores o persones individuals en què sí que hi ha uns beneficis econòmics (encara que siguin ínfims o simplement serveixin per sufragar les hores invertides, no cal amagar-ho). Crec que ambdós models són positius per al territori, i són totalment lícits, sempre que no es tràcton de la mateixa manera ni per part de les administracions ni per part del públic. Penso que no és discutible que una activitat econòmica on algú a escala individual guanya diners (encara que siguen merescuts) mai és lo mateix que una iniciativa totalment voluntària on la gent inverteix temps, esforços i il·lusió sense esperar res a canvi.

Com diu el document que volta pel WhatsApp, «cadascú és lliure d'anar on vullgue...». Això no ho canviarà ningú, si bé, esta 'polèmica' hauria de servir per reflexionar sobre els models culturals que volem al nostre territori i per ser conscients del que tenim, del que volem i d'allò que millor que es quedo a les grans ciutats.

Fer servir el català no canvia la sentència.

En els últims anys, l'ús del català en l'àmbit de la justícia s'ha reduït de manera dràstica.

Tothom qui participi en un judici té dret a fer servir el català i que aquest dret sigui respectat.

**FEM JUSTÍCIA AL
CATALÀ**

Tots en som
responsables

Fem-ho / BÉ
TÓT
POSSIBLE

**Generalitat
de Catalunya**